

ЗАГАЗЕТІ

ZANMEDIA.KZ

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

БҮГІНГІНІЦ БАС ТАҚЫРЫБЫ

БІРЛІГІ МЫҚТЫ ЕЛ ОЗАДЫ...

Санаулы күндерден кейін 2022 жыл да тарих күнпарақтарына енеді. Сарапшылар бұл жылды халықтың қайта түлеген, жаңарған, жаңсылтыққа, жаңашылдыққа үмтүлған жылды болды деп бағалауда. Оған себеп жоқ та емес. 238 адамның өмірін қиған қантардағы қаралы оқиға ел өміріне жедел әрі елеулі өзгерістер қажет екенін көрсетті, билік пен халықтың алшақтап бара жатқан арасын жақыннатты.

(Соны 3-бетте)

ТАЛҚЫ

СОТ ТІЛІН ҚАЗАҚШАЛАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ ҚАНДАЙ?

Елімізде сот процестерінің дені, яғни 70 пайызы орыс тілінде жүреді. Тіпті, Солтүстік Қазақстан, Қостанай, Павлодар облыстары мен Алматы өңірлерінде қазылықтың қазақшасы 5 пайыздан аспайды екен. Бұл жөнінде Жоғарғы Сот терағасы Асламбек Мерғалиев өткен жұмада Жоғарғы Сот пен М. Нәрікбаев атындағы Қазақ гуманитарлық университеті үйым-дастырған конференцияда мәлімдеді. Алқалы жиын «Құқық жүйесіндегі қазақ тілінің мәселелері және оларды шешу жолдары» деген атпен өтіп, Парламент Мәжілісі, судьялар корпусы, прокуратура, ғылым және жоғары білім, әділет, ішкі істер, тіл саясаты үйымдарының екілдері мен сыйбайдас жемқорлыққа карсы үйым басшыларының басын коскан елі

Жалпы құқық қорғау жүйесіндегі мемлекеттік тілдің қолданысы коғамда үнемі алаңдаушылық тудырып келеді. Себебі тап осы мәселе қазақ тілінің мәртебесіне ғана емес, сот орбитасына тартылатын азаматтар құқығының қорғалуына да өз көленкесін түсіріп жүр. Бұл ретте, әсіресе, қазақ тілді қауым үшін күрделі жағдай туындастыны айтылудан кенде емес. Алайда, жағдай көленкеде қала береді. Құқық қорғау саласында қанша реформа жүрсе де қазақ тілінің қолданылу деңгейіне қатысты осы кезеңге дейін қандай бір шара қабылданғанын естімеппіз. Мұндағы қауым еліміздегі мемлекет құраушы халық қазақ екенін, олардың өз құқын ана тілінде қорғауға құқықты екенін умытып кеткендей.

(Сессия 2 бомбы)

«ТАҒЗЫМ» – ЖАҢҒЫРУ МЕН ЖАҢАРУДЫҢ БАСЫ

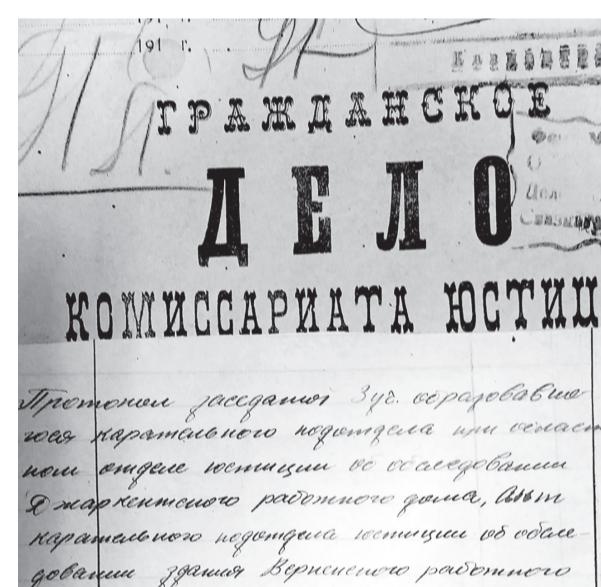
3-бет

**Бауыржан
МҰРАТБЕКҰЛЫ,**
экономист,
«Болашақ»
бадарламасының
тағылымдашысы

КІРІСТІ ТЕК МҰНАЙҒА БАЙЛАУДЫҢ ҚАЖЕТІ ЖОҚ

4-бет

ЕЛ ТАРИХЫ –
ЖЕР ТАРИХЫ

8-бет

СӘТІ ТҮСКЕҢ СҮХБАТ

Еділ ЖАҢБЫРШИН,
Парламент Мажілісінің депутаты

«ДЕПУТАТТЫҢ МАҚСАТЫ – ЕЛДІҢ АМАНАТЫНА АДАЛ БОЛУ»

— Еділ Терекбайұлы, қазақ халқынан
үшін сынаққа толы болған барыс
жылды тарих қойнауына көтіп бара-
ды. Бұл кезең елміздің жоғарғы заң
шығарушылық ұйымына да біраз жүк
артиқаны анық. Ол жүкті көтере ал-

— Иә, бұл кезең депутаттық корпус үшін жауапкершілікті, табандылықты қажет еткен уақыт болды. Мәжіліс өте өнімді жұмыс жасады десек артық айтқандақ емес. Әйткені, қантар оқиғасынан кейін Президент бірнеше рет үндеу жасап, оның ішінде Парламентке қатысты көптеген міндеттер белгіледі гой. Бұған дейін де елдегі бүкіл әзекті мәселелердің барлығы Парламентте штатқылануы және халыққа қажетті заңдарды жедел шығару керектігін күн тәрітібіне қойып келген болатын. Соңдықтан үшінші сессияның өзінде Парламентке 63 заң жобасы келіп тусты.

(Соны 5-бетте)

(Соны. Басы 1-бетте)

Ештен кеш жақсы дегендей, осы жағдай онына қарай өзгеруге бет алғандай. Атапмыш жиынның үйимдастырылуы соның басы болар деген умітке жетелдейді.

Айтары жоқ, бұл басқосу құқық корғау саласындағы мемлекеттік тілдін колданысина қатысты біраз түтікілді су бетіне шығарды. Бұл құқық корғау саласындағы тек ана тілімізде өткен алғаш жиын болар. Оған қатысып, сөз сойлемендердің бәрі де осы мәселенің көтерілгенін көптен күткендей ағынан жарыла еркін көсілді. Сезімге беріліп кеткендер де болды. Ол жөнінде сөл кейінірек. Алдымен еліміздін су жаңа Бас судьясының айтқанын ортаға салалық. Мерғалиев мырза өз сезін: «Алтайдан Атырауга, Алатудан Арқага дейінгі ұлан-ғайыр ұлы даланы мекендеген ата-бабамыз ұрпағына мол мұра қалдырып кетті. Соның ішіндегі ең қуаттысы, ең асылы – қасметті қазақ тілі. Дауға салса – алмастай қиган, сезімге салса – қырандай қалқыған, ойға салса – корғасындағы балқыған, өмірдін кез келген орайында әрі қару, әрі қалқан, әрі байыргы, әрі мәңгі жас, отты да ойнақы Ана тілін артық қазақ үшін бұл дүниеде қымбат не бар?!

Әрине, қымбат ешнәрсе жоқ», – деп бастады. Осы ретте сот процестерінің 70 пайзының орыс тілінде жүретінін кынжыла жеткізген ол бұл жағдайға мемлекеттік органдардың қазақ тілінде құжат дайындаға құлқызыздығын себеп етті. Сот – құқықтық процеске нұкте қоятын ең соңғы саты екенін, құқығы бұзылған адамның алдымен полицияға, прокуратурға, адвокатқа, содан соң барып, сотқа келетінін кадап айтты. Оның сезінде қарғанда, бұл жерде мемлекеттік органдардың да ролін естен шығармауымыз керек. Себебі, мемлекеттік үйимдар сотқа талап арыздарын елі құнғе дейін, негізінен, орыс тілінде жолдауда.

Одан әрі мемлекеттік биліктің бір тармагы ретінде сот жүйесіне қоғамның сотқа деген сенімі арттыру – басты мақсат екенін айткан Жоғарғы Сот төрағасы осы ретте туындытын «судья казақша сөйлей алмаса, сот актісін сауатты жазып, түсініде алмаса, сенім қайдан болады? Сот жүйесіндегі тіліміздің жағдайы қандай? Оны жақсарту бағытында қандай шаралар колға алынуда? – деген сауалдарды ортаға таставады. Иле бұл сұраптарға жауап беру күзыретін Жоғарғы Соттың алқа төрағасы Нұрсерік Шәріповтің құзырына берді. Нұрсерік Кәрімұлы жиынның күн тәртібіне койылған мәселені мүмкіндігінше барлық қырынан талдап, шешімін де ұсынуға тырысты. Ол алдымен «Тіл тұралы» заңының 4-болігінде: «Мемлекеттік тіл – мемлекеттік бүкіл аумағында, қоғамдық қатынастардың барлық саласында колданылағын мемлекеттік басқару, зан шығару, сот ісін жүргізу тілі» деп белгілілігін еске салды. Оның бер жағында Азаматтық-процестік, Қылмыстық-про-

ТАЛҚЫ

СОТ ТІЛІН ҚАЗАҚШАЛАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ ҚАНДАЙ?

лары әкімшілік хаттаманы көбінесе орыша толтыратынын кынжыла айта келіп, «Олардың қазақша жазуына кім көрсеті?» деген сауал таставады.

Тергеуші тергеу материалдарын қазақшаламай, соттағы қылмыстық істерде қазақшаланбайтынын атап көрсетті. Сол секілді адвокотура қызметтінің орыс тіліне бейім екеніне де мысал келтірді. Оның айтуынша, адвокатура да жүргендегі 90 пайзы – өзіміздің қарқоз кандастарымыз. Қазақшасы тәп-тауыр азamatтар аз емес. Бірақ, неге екені белгісіз, сотқа жолдаган материалдарының басым болігі орысша.

Прокурорлар да айпынтау актісін көбінесе орыша толтырады екен. Сот заңында да ойын қазақшадан гори орыша жеткізгенді жөн көрседі. Мем-

әкімшілік, 230-ы әкімшілік құқық бұзушылық істер бойынша. Осында маліметтерді ортаға сала келе Нұрсерік Кәрімұлы құқық корғау органдарды қызметкерлерінің қалықта өз құқығын қазақша корғай алатындығын түсінідіру көркөтігін, олай етпеген жағдайда басына киын іс түскен адамға сол сәтте тіл емес, бірнеше кезекте, өз басын арашадап алатын заң қомегін жеткітін мәлімдеді.

Шәріпов мырза қазақ тілінің заңмен бекітілген негізгі тіл функциясын тоłyқ атқара алмай отыруының бірнеше себептерін атады. Олардың бірі үнемі айтылып жүрген заңдардың қазақ тілінде әзірленбейі, мемлекеттік тілдегі нұсқаларының түсініксіз, шұбалаңқы болуы. Зангерлердің заңдар-

лекеттік мекемелер де өз талап-арыздаша сотқа орысша жолдаиды.

Бұл ретте Нұрсерік Кәрімұлы сұдьяларды да сүттен ақ, судан таза деп ақтаған жоқ. Судьялар арасында да қазақша жөнді білмейтін, ойын дұрыс жеткізе алмайтындардың барын жасырмады. Судьялар тілді үйрену жүргізінде орыстілді мамандардың көбіреқ жұмыс істеуіне, көнін «менің құқығымды орыстілді зангер жақсырап қорғайды» деген түсінік қалыптастырылғына орынды назар аудартты. Негізінде мундай стереотипті жоятын уақыт келді. Қазақ тілді білікті мамандар жоқ емес, бар. Оларды салага тарту үшін колдан көлетін амалдың барлығын жасау көрек! Себептердің қатарына мемлекеттік органдар мен мекемелердің сотқа талап арыздарды орысша жолдауда да жаткызылды. Бұл мемлекеттік органдардың мемлекеттік тілге жаңы ашымайтындығын көрсетеді.

Нұрсерік Кәрімұлы баяндамасында бұл мәселелерді шешудін де жолын жіліктеп берді. Олардың қатарында құқық корғау, әділет, сот органдары, Жоғарғы Сот Кеңесі офицерлерді, судьялыққа үміткерлерді және мемлекеттік әкімшілік қызметшілерді жұмыска қабылдау кезінде мемлекеттік тілді В-2 деңгейіндегі белгілілігін растайтын Каз тест сертификатын талап етін нормасын енгізу, адвокатура, нотариат, медиация, заң консультанттары мен сот орындаушыларының берау кезінде мемлекеттік тілдің кәсіби деңгейде белуін міндеттейтін таланттарды занға енгізу, сот, құқық корғау органдарына қарасты ведомстволық мамандандырылған академияларға окуя кабылдау, сондай-ақ, жоғары тұрган наузындар резервіне кадрлардың іріктеу, оларды мансаптық ілгерілету кезінде қазақ тілін кәсіби деңгейде белу талабын заңмен белгілеу, сот, құқық корғау органдары үшін мемлекеттік органдар мен мекемелерден түсітін іс қағаздарды 100 пайыз қазақ тілінде кабылдау талабын енгізу сектілді шаралар бар. Ен бастысы осында жиналған барлық орган өкілдері бірлесіп, «Құқық корғау және сот органдарында мемлекеттік тілдің колданыс аясын көзінде түзінілдік жүргізу» зерттеу жүргілділікін негізделді.

Конференцияға дайындық барысында сотта қаралған істерге талдау жүргізілген екен. Соңда биылғы жылдың 11 ай корытындысы бойынша соттарда қаралған 702 591 істің 216 394-і мемлекеттік тілде атқарылғаны белгілі болынты. Оның ішінде азamatтық істер істер де аз. Мемлекеттік мекемелер мен үйимдардан барлық 54 419 талап арыз түссе, соның 15 227-сі гана мемлекеттік тілде талқыланылты. Ал жария-құқықтық даулар бойынша әкімшілік органдардан түсін 82 412 арыздан түсін 39 пайзы қазақ тілінде шегелейтін. Оның айттынша, қазақ тілінде құқық жүйесінде өз деңгейнде колданылмауы осы аударманың сапасы, сөздері түсініксіз, терминдері әр кодексте әртүрлі мәғина беретіндігін салдары.

Нұрсерік Шәріпов сot-құқық жүйесіндегі қазақ тілінің жағдайы бірден мәз емес деп бағалады. Мұның себебі, әрбір лауазымды тұлғаның қазақ тілін колданбауы, құжатты орысша толтыруы. Мұндай жағдайда біздің тіліміз аударма тілден аса сәлімек. Оның үстінен, заңға сәлімек, іс сот тілдес көтөреді. Содан тіліміз босағадан сығалап, жетім баланың қүйін кешіп тұра береді. Шәріпов мырза поліция инспектор-

салдарынан құқық нормаларының мәні жоғалып, заңдық терминдердің мағынасы өзгереді. Жалпыға бірдей танылған заңдық терминдер бірнеше түрлі нұсқада аударылады. Мұндай мәселелер құқық нормаларының түсінігеге және солай түсінідірге жекеледі. Сондықтан бұл мәселелердің жаңактықталып, шешудің жолдарын табу көрек. Өйткені, тек заңдардың сапасын арттыру арқылы гана мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеруге көз жеткіз аламыз.

Зерттеуші ғалымдар тарарапынан ҚР Азаматтық кодексінің (жалпы болімін), ҚР Азаматтық кодексінің (Ерекше болімін), ҚР Азаматтық процестік кодексінің, ҚР Қосіпкерлік кодексінің баптарының мәтіндеріне лингвистикалық-құқықтық саралтамалар жүргізіліп, заңдық техниканың талаптарына сәйкесіздіктер, заңдық терминдердің дұрыс аударылмауы салдарынан құқық нормаларының мағынасының бұзылуы анықталды. Авторлар үлттық заңнамада шет тілінен енгізілген заңдық терминдердің қазақ тілінде аудармай-ақ түпнұсқа түрінде колдану жаңактың деген көрінінде жолдаулар жасалды. Бұл орайда үлттық заңнамада шет тілінен енгізілген заңдық терминдердің қазақ тілінде аудармасстан түпнұсқа түрінде колдану үсындылды, өйткені, заңдық техниканың міндетті шарты – терминологияның біртектілігін сактау және бір үғымға қатысты бірнеше терминдердің колдануна жол берумен. Халықаралық, шетел нормативтік-құқықтық актілерінен заңдық терминологияның алу процесі шет тіліндегі терминдерді Қазақстан заңнамасына жәй көшірумен шектелмей тиіс. Отандық құқықтық жүйеге сәйкес көлөтін терминдерді гана қабылдаған жөн.

Осы тұрғыда Жоғарғы Сот Бас прокуратурамен, Үлттық қауіпсіздік комитетімен, Ишкі істер министрлігімен және Қаржылық мониторинг агенттігімен бірлесіп, «Қылмыстық іс жүргізуінде мемлекеттік проблемалары бір-бірімен сабактасып, араларында себеп-салдар катынасы бар мәселелер екендігін айтты. Оның айтуынша, зерделенген заң мәтіндердегі ақаулардың басты себебі заңдардың түпнұсқада қазақшалығынан қазақша дамымай, сол бұрынғы әдәтімен орыс тілінде жалғасуында деп пайымдауға толық негіз бар. Сол секілді оз кезегінде сез алған М.Нәрікбаев атындағы КАЗГЮУ Басқарма төрағасы Талғат Нәрікбаев та заң және нормалардың мемлекеттік тілдегі көтөліктерін токтальып, құқық саласындағы қазақ тілді оқулықтарға назар аудартты. Азаматтық, әкімшілік кодекстер мен басқа да заңдардың қазақ тіліндегі мәтіндердегі ақаулардың басты себебі заңдардың түпнұсқада қазақшалығынан қазақша дамымай, сол бұрынғы әдәтімен орыс тілінде жалғасуында деп жалғасуында деп пайымдауға толық негіз бар. Сол секілді оз кезегінде сез алған М.Нәрікбаев атындағы КАЗГЮУ Басқарма төрағасы Талғат Нәрікбаев та заң және нормалардың мемлекеттік тілдегі көтөліктерін токтальып, құқық саласындағы қазақ тілді оқулықтарға назар аудартты, шет тіліндегі терминдердің қазақ тілінде аудармасстан түпнұсқа түрінде колдану үсындылды, өйткені, заңдық техниканың міндетті шарты – терминологияның біртектілігін сактау және бір үғымға қатысты бірнеше терминдердің колдануна жол берумен. Халықаралық, шетел нормативтік-құқықтық актілерінен заңдық терминологияның алу процесі шет тілінен енгізілген заңдық терминдердің қазақ тілінде аудармасстан түпнұсқа түрінде колдану үсындылды, өйткені, заңдық техниканың міндетті шарты – терминологияның біртектілігін сактау және бір үғымға қатысты бірнеше терминдердің колдануна жол берумен. Халықаралық, шетел нормативтік-құқықтық актілерінен заңдық терминологияның алу процесі шет тілінен енгізілген заңдық терминдердің қазақ тілінде аудармасстан түпнұсқа түрінде колдану үсындылды, өйткені, заңдық техниканың міндетті шарты – терминологияның біртектілігін сактау және бір үғымға қатысты бірнеше терминдердің колдануна жол берумен. Халықаралық, шетел нормативтік-құқықтық актілерінен заңдық терминологияның алу процесі шет тілінен енгізілген заңдық терминдердің қазақ тілінде аудармасстан түпнұсқа түрінде колдану үсындылды, өйткені, заңдық техниканың міндетті шарты – терминологияның біртектілігін сактау және бір үғымға қатысты бірнеше терминдердің колдануна жол берумен. Халықаралық, шетел нормативтік-құқықтық актілерінен заңдық терминологияның алу процесі шет тілінен енгізілген заңдық терминдердің қазақ тілінде аудармасстан түпнұсқа түрінде колдану үсындылды, өйткені, заңдық техниканың міндетті шарты – терминологияның біртектілігін сактау және бір үғ

ОН ҚАДАМ

Тәуке ханың «Жеті Жарғысы» мен «Есім ханың ескі жолынан» бастау алған сот жүйесі тәуелсіздік алғаннан кейін тың реформалармен толықты. Атап айтсақ, «Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» заң қабылданып, алқабилер институты енгізілді. Мамандандырылған соттар құрылып, судьяларды іріктеу талаптары күштейтілді. Медиация институтын дамыту бойынша оң бастамалар қолданысқа енді. Сондай-ақ, судьялардың жаңа Судьялық өдеп кодексі қабылданды. Осылайша, егемен елімізде әлемдік стандарттарға сай келетін заманауи сот жүйесі қалыптасты.

САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ – САПАЛЫ ҚЫЗМЕТ

Мемлекет басшысы «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауында «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» қағида-сын ұстану аса маңызды екенін айттып, «мемлекетімізді және қоғамның барлық саласын жаңғырта түсуге тиіспіз», – деген еді. Осы тұргыдан алғанда заңнамалар заман ағымымен үйлесе жаңғыртылып, акпараттық технологиялар енді. Олар сottар жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, қоғамның сот төрелігіне деген қолжетімділігін арттырыды. Ұлтар өз кезегінде ашықтық пен же-делдікті қамтамасыз етті.

Өткен жылдарға шегініс жасасақ, азаматтар сотқа келіп, кезек күтіп арыз-шағым беретін, сот отырысының хаттамалары бума-бума қағазда түсірілетін. Әсіреке, бұл жағдай қаладан шалғайды жатқан ауыл тұрғындары үшін қолайсыздық туғызатын. Ал, қазіргі таңда сандық технологиялар жетісігінің нәтижесінде, сот саласы қағазбастылықтан арылды. Атап айтсақ, соттарға «Төрелік» ақпараттық жүйесі, «Сот кабинеті» сервисі, сот органдарымен байланысу CALL орталығы, сенім телефоны, дыбыс-бейнежазба құрылғылары енгізіліп, тіпті, тараптар сот отырыстарына қашықтықтан қатысатын болды. Бүгінде «Сот кабинеті» сотқа жүгінуші тараптардың арасында маңызды сервиске айналды. «Сот кабинеті» арқылы азаматтар сот органдарының электрондық сервистеріне қолжеткізіп, оның орындалуын үйде немесе жұмыс орындарында отырып қарай алады. Мәселен, жыл басынан бері «Сот кабинеті» арқылы өнір соттарына 8480 арыз түссе, оның ішінде 7342 талап арыз тіркелді. Сонымен қатар, «Сот кабинетінің» мобильдік қосымшасында тағайындалған сот отырыстары туралы ақпаратты онлайн режимде табуға, сот органдарына «Сот кабинеті» веб-сервисі арқылы жолданған барлық құжаттарды көруге, пайдалануышы берген сот құжаттарын бақылап отыруға мүмкіндік жасалған.

Бұғынгі таңда соттарда бейне-конференц-байланыстың да қолданысы күн сайын артып келеді. Себебі, сотқа қашықтықтан қатысу тиімділігі аз уақыттың ішінде дәлелденді. Ең алдымен бұл сотқа қатысушылардың жолға жұмсайтын шығыны мен уақытын үндемдеуімен маңызды. Сондай-ақ, сотқа келушілердің шағымдарын қаруай бойынша жүйеге енгізілген қызметтің бірі – «Digital agent». Аталған мобиЛЬДІ косымша баға-

**Арыстанбек БЕКБОЛАТОВ,
Маңғыстау облыстық
мамандандырылған ауданараптық
экономикалық сотының төрағасы**

лау жүйесі бойынша жұмыс істейді. Осы арқылы азаматтар соттар қызметін бағалап, өз пікірлерін калдыра алады. Тағы бір айта кетерлігі, барлық сот процестерінің дыбыс-бейнежазбага жазылуы. Қазіргі күні сот залдарындағы дыбыс-бейнежазба құрылғыларының әрбір қатысуышының сөзін «тайга таңба басқандай» жазуы жариялышты арттырып қана қойған жоқ, сонымен бірге тараптарды тәртіпке шақыруға жол ашты. Деректерге сүйенсек, еліміз бойынша 280 сотта жоғары тарапқа сай жабдықталған фронт-офицер ашылып, сот отырысының 1,5 мың электрондық залы жабдықталған.

Қорыта айтсақ, сот жүйесіндегі жылдам әрі сапалы цифрлы қызметтің барлығы азаматтардың игілігіне бағытталған. Сондықтан, сандық технология сыйбайлас жемқорлықтың алдын алуға, бюрократиялық кедергілерді жоюға, соттардың ашықтығын арттыруға мүмкіндік беріп, қоғам арасында өз тиімділігі мен сұранысын көрсетіп отыр.

КОДЕКС

АЗАМАТТАРДЫН СЕНІМІ АРТТЫ

Елімізде әкімшілік әділет институты қарқынды дамуда. Бұған азаматтар мен бизнес өкілдерінің құқықтарын мемлекеттік органдардың қысқағынан қорғайтын әкімшілік сottарға 30 мыңға жуық талап арыз түсүі дәлел. Бұлай дейтініміз, аталған институт қолданысқа енбей тұрған кезде мемлекеттік органдар даулардың 85 пайызына сұтып шығастын

Мемлекет басшысы халықта жолдауында азаматтардың жария-құқықтық дауларда билік органда-рының шешімдері мен әрекеттеріне қатысты шағым түсіру кезінде көп жағдайда теңсіздік ахуалында қалатынын айтып, «осындай теңсіздіктерді болдырмау мақсатында дауларды шешушідің ерекше тетігі ретінде әкімшілік әділет құрылымын енгізу қажет», – деген болатын. Қазіргі жағдай мұлде басқаша, яғни, бір жарым жыл ішінде даулы істердің 60 пайзызы азаматтар мен бізнестің пайдасына шешілген. Аталған көрсеткіштен қарапайым азаматтардың мемлекеттік органдарға тартынбай таланттарын қойып, құқыктарының сотпен мінсіз қорғалатынына сенімі нығайғанын көреміз. Бұл мемлекеттік органдар қызметтің сапасын көтеруге ықпал етіп, олардың жауаптылығын жоғарылатуға мүмкіндік берді. Ал, жауаптылық бар жерде қызметтің өнімді әрі жемісті болатынын сипаттады.

Ең бастысын. Әкімшілік ресімдік-

процестік кодекс судьялардың құзыретін кенейтті. Мысалы, әкімшілік сот ісін жүргізу соттың белсенді рөлі негізінде жүзеге асырылады. Сот әкімшілік процеске қатысушылардың түсініктемелерімен, арыздарымен,

өтінішхатта-
рымен, олар ұсынған дәлелдермен
дәлелдемелермен және әкімшілік істі-
өзге де материалдарымен шектелі-
қана қоймай, әкімшілік істі дұры-
шешу үшін маңызы бар барлық накт-
мән-жайды жан-жақты, толық жән-
объективті түрде зерттейді. Бұда
бөлек, істі қараушы судья әкімшілік
істің накты және занды тұстарына жа-
татын күкіктік негізделмелер бойын-

ша өзінің алдын ала құқықтық пікірін айтуға құқылы.

Сондай-ақ, сот өз бастамасымен немесе әкімшілік процеске катысуышылардың уәжді өтінішхатымен қосымша материалдар мен дәлелдемелерді жинаиды. Осы арқылы сотка деген сенім одан әрі артқаны өмір шындығы. Тағы бір айта кетерлігі, кодекс азamatтарға мемлекеттік органдармен дауды сотка

қатысушының құқығын іске асырудан бас тартуына, шектеуіне, тоқтатуына, оған Қазақстан заңнамасында белгіленбекен талаптарды сактау максатында міндет жүктеуіне тыйым салынады.

Бұғінде өңір соттарымен атап-тап кодекстің талаптары кеңінен түсіндірілуде. Осы ретте сот орындаушыларының әрекеттері мен әрекетсіздігін даулау, салықтық даулар, жосықсыз қатысуышылардың тізіліміне енгізу, мемлекеттік сатып алу аудитінің нәтижелері бойынша уәкілдегі органның шешімдеріне, корытындыларына, нұсқауларына дау айту туралы, тараптардың бірі мемлекеттік орган болып табылатын істерде татуастыру рәсімдерінің қолданылуы және т.б. тақырыптарда жергілікті атқарушы органдар, бизнес, прокуратура және мемлекеттік кірістер басқармасы өкілдерінің қатысуымен дөнгелек үстел, семинарлар тұракты түрде өткізіледі. Әкімшілік әділет институты мемлекеттік аппарат пен азаматтардың өзара қарым-қатынасын жаңадан қалыптастырып, қарапайым азаматтарға құқықтарын қорғауға заң аясында үзгешеуден басқа мәселелерде

**Жазира МУХАМЕТОВА,
Маңғыстау облысының
мамандандырылған
ауданааралық әкімшілік
сотының судьясы**

